

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Бабиніної Катерини Станіславівни
«Кримінальне право України в православному вимірі:
(стан, динаміка та перспективи)»
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за
спеціальністю 12.00.08 - кримінальне право та криминологія; кримінально-
виконавче право

Актуальність теми дослідження. В сучасному цивілізованому світі кримінальне право об'єктивно є єдиним світським матеріально-правовим механізмом протидії злу в суспільстві: лише доктриною кримінального права охоплюються світські вчення ЗЛОчинність і КАРАність, і виключно джерелами кримінального права регламентуються «злочин» і «покарання». Утім, критерії добра (світу, порядку) і зла (темряви, хаосу), блага і гріха, нагороди і кари історично походять від віровчень, і саме релігії були першими «вихователями» суспільства і, відтак, і базою виникнення кримінального права, і джерелом ідеології кримінально-правової політики протягом тисячоліть. Ідеологію і тренди і криміналізації, і покарання, і прощення в світі диктувала релігія.

Сьогодні кримінальне право, у світському житті тлумачить і інтерпретує що таке злий вчинок - «злочин» та застосування до тих, котрі вчинюють злі вчинки - «злочинців» відповідальності «перед людьми» - «покарання». Саме тому, в ідеалі, кримінально право, презюмуючи захист і охорону самих важливих суспільних цінностей, саме набуває цінності для суспільства, адже діє проти зла, відповідно - на користь добра. З розумінням цього, слова І. Канта: «Саме святе що є у Бога на землі це - право», навіть, у середовищі атеїстів, є демонстрацією безперечної залежності сучасних правових доктрин та сприйняття їх суспільством під кутом зору вихованих релігією тисячорічними традиціями ціннісних орієнтирів людей, їх розуміння добра, зла, справедливості.

І тому саме розуміння сутності добра і зла людьми, закріплене на рівні генетичної пам'яті суспільства, вихованого у певній релігійній традиції, виступає,

переважно, і фактором сприйняття людьми справедливості правових норм. Тому від відповідності системі цінностей, котрі виховані у поколіннях людей релігією, доктрини кримінального права, трендів кримінально-правової політики, норм кримінального права та практики кримінальної юстиції залежить визнання суспільством цінності кримінального права взагалі та повага до нього.

З розумінням цього, дослідження К.Бабиніної «Кримінальне право України в православному вимірі (стан, динаміка та перспективи)», яке здійснювалось нею протягом 2010-2016 рр. (!), є не лише актуальним з точки зору доктрини кримінального права взагалі, а й важливе з позицій оцінки кризи кримінально-правового регулювання в нашій державі, оскільки останні роки ми все більше говоримо про те, що кримінальне право в очах людей в Україні втрачає реальні ознаки соціальної цінності, покликаної убезпечувати від зла.

На етапі нового політико-історичного розвитку людства під впливом різного роду маніпуляцій, які стали можливими завдяки Інформаційному суспільству, все більше загострюються поліконфесійні конфлікти. Вони носять як локальний, так і глобальний характер, адже на маніпулюванні ніби-то релігійними настановами паразитують як радикальні релігійні утворення, так і терористичні організації, а подекуди - і окремі держави. Нерідко, виступи і окремих представників конфесій мають неоднозначне тлумачення, що використовується для маніпулюванням свідомістю людей, викликаючи акти прихованої чи відкритої агресії. Так, наприклад, на перекручуванні і хибній інтерпретації ідей іудаїзму були побудовані всі конструкції антисемітських актів, рухів та голокосту, а ідеї мусульманства протягом останніх десятиків років підміняються ідеями радикального ісламізму.

Саме тому, розвинута дисертантом ідея необхідності врахування кримінальним правом саме сутнісного значення основних ціннісних категорій православного християнського вчення є своєчасною і необхідною як для демонстрації так і, взагалі, для знання соціальної напруги, яка спровокована щодо діяльності православної церкви виключно маніпулятивними комунікативними механізмами.

Питання толерантності існує і на рівні взаємовідносин секулярної та релігійної частин суспільства. З одного боку, існують відомі рішення ЄСПЛ по справам «Хасан і Чауш проти Болгарії», «Фернандез Мартинез проти Іспанії», «Мануссакіс та інші проти Греції», які обмежують бачення релігії у світській державі. З другого боку, задекларована політика толерантності є основною моделлю сучасного суспільства. На жаль, поки що - лише ідеальною. «Лише концепція однакових свобод для усіх і встановлення області толерантності, що переконує усіх, кого це стосується, у рівній мірі здатна витягнути з толерантності жало нетерпимості», - пише Ю.Хабермас, - «Ті кого це стосуються, зобов'язані за можливістю враховувати точки зору інших учасників, якщо їм доводиться разом об'єднуватися на умовах, за яких вони будуть виявляти взаємну толерантність, оскільки усі заслуговують на однакову повагу».¹

І у цьому контексті дослідження К. Бабиніної вже довело на практиці свою актуальність. У вітчизняному суспільстві сьогодні відсутній міжконфесійний конфлікт. Натомість, як продемонструвала агресивна реакція на публікацію К. Бабиніної у соціальній мережі БасеВук з боку adeptів секуляризму. Вбачалося, що подібний конфлікт в українському суспільстві носить латентний характер. Але реакція наукової спільноти різних галузей соціальних та гуманітарних наук довела, що секуляристичне бачення обмежує реальну оцінку соціальних цінностей та релігійних джерел права, обмежує рух чутливих до соціальних змін пошуків вирішення проблем кризи кримінального права. Але це і добре, адже залишивши лише вічне, справжнє, необхідне і, водночас, звільнившись від зайвого і гальмуючого, наука може рухатись вперед.

Рецензоване дослідження, певною мірою направлене на поновлення першосприйняття релігійних цінностей, як первинних атрибутів кримінального права, певним чином направлене і на нівелюванні міфів, хибних конструктів «постістини», що нівелюють реальне значення, і, водночас, робить акцент на реальних механізмах впливу православного релігійного коріння соціальних цінностей на формування кримінального права в Україні.

¹Хабермас Ю. Между натурализмом и религией. Философские статьи / Ю. Хабермас; пер. с нем.- М.: Издательство «Весь мир», 2011. - С. 237.

Релігійні змісти ідеології і права були та лишаються елементами нашого способу життя, хоча останнє століття «войовничого атеїзму» внесло заморожування у взаємини релігії та права. Особливо це значуще для України, де з часів Св. Андрія Первозванного християнська православна релігія стала інституціональним елементом соціального буття. Відродження України і перші кроки до відродження духовності на рівні державницького мислення були зроблені законодавцем у 1996 році - у Преамбулі Конституції українські парламентарі тоді зазначили, що Основний Закон України вони приймають "усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та прийдешніми поколіннями"².

Дослідники кажуть, що правова система України належить до правових систем країн православ'я (Д.Вовк), що через історичні й геополітичні особливості, має окремі ознаки притаманні правовим системам країн західного християнства. Це надає можливість з'ясування потенціалу православ'я у сфері протидії злочинності засобами кримінального права задля моральної легітимації примусового впливу та профілактики правопорушень. Різні аспекти цього питання розглядалися у працях С.Алексєєва, А.Бойко, А.Зелинського, О.Костенка, Ю.Оборотова, П.Рабіновича, М.Таганцева, А.Тер-Акопова, М.Хавронюка.

Проте залишилося ще багато проблем. Центральною з них має бути визнаною проблема генези та взаємодії кримінального права та релігії у державах сучасної епохи.

Пост-істина, породжена сучасними можливостями соціальних комунікацій, надає лімітовану інформацію про стан та можливість підтримки регламентації публічно-правових відносин у державі релігійними методами. Ми кажемо про канонічні джерела сучасного кримінального права лише з точки зору минулого, не дивлячись у майбутнє.

Дійсно, слід погодитись з твердженням здобувача, що основні праці, пов'язані із взаємодією кримінального права і релігії, не дають однозначної відповіді на питання, яким чином повинне бути вирішене питання ефективної

² Конституція України [електронний ресурс] /Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%P0%B2%P1%80> - Назва з екрану.

протидії злочинності засобами кримінального права та мотивуючими них релігійними канонами та засобами.

Таким чином, **актуальність** роботи К.Бабиніної, яка присвячена проблемі взаємодії кримінального права та православної релігії в Україні в контексті сучасної політики толерантності та транзитивного періоду розвитку державності не викликає сумніву. Актуальність теми належно обґрунтована у вступі до дисертації та її авторефераті.

Ступінь обґрунтованості та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, обумовлена насамперед тим, що дисертант використала значну кількість наукової літератури з аналізованих проблем, яка видана в Україні, а також на теренах колишнього СРСР (335 джерел).

Здобувачем вдало обрані і методи дослідження, виходячи з поставлених у роботі мети та завдань, з урахуванням об'єкта та предмета дослідження. Представницькою є також емпірична база роботи, яку становлять результати анкетування дисертантом 212 працівників правоохоронних органів, священників, студентів духовних навчальних закладів. Вивчено матеріали судової практики та статистичні дані правоохоронних органів з питань кримінально-правового захисту свободи світогляду та віросповідання. Положення та висновки дисертації ґрунтуються на нормах Конституції України, нормативно-правових актах Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, підзаконних нормативно-правових актів щодо протидії злочинності. Джерельну базу дослідження становлять також теологічні твори, релігійні тексти, політична, правова публіцистика, довідкові видання і статистичні матеріали. У процесі підготовки дисертації поряд із роботами з кримінології використовувалась богословська, філософська, соціологічна, теологічна, кримінально-правова, кримінально-процесуальна та інша література за темою дослідження.

Зміст роботи відповідає науковій спеціальності, за якою виконано дисертацію. Основні питання теми розкрито на належному науковому рівні. Матеріал викладений юридично коректно, логічно послідовно, доступно. Стиль

мови характеризується точністю, аргументованістю, ясністю, доречною стислістю.

Таким чином, **обґрунтованість та достовірність результатів**, отриманих К. Бабиніною в процесі дисертаційного дослідження, забезпечена завдяки використанню необхідної джерельної бази, вдалому вибору методів наукового пошуку та належному використанню емпіричного матеріалу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в сучасній українській юридичній науці комплексним дослідженням кримінально-правових і низки кримінологічних проблем взаємодії кримінального права України і православної релігії в контексті сучасної політики толерантності та піднесення до європейських цінностей, що ґрунтується на концепції примата природних прав особистості у формуванні кримінально-правової політики України. Слід погодитися з тим, що охоронна та регулятивна функції у кримінальному праві України пов'язані з християнськими ідеалами соціальної справедливості та християнською правовою традицією як ідеологічною основою кримінально-правової заборони. Такий підхід дає можливість визначити дієві заходи підвищення ефективності протидії злочинності в Україні, що важливо для формування охорони соціальних цінностей українського суспільства, піднесення духовності та збереження української державності.

У роботі обґрунтовано низку концептуальних положень, узагальнень та висновків, які відповідають критеріям наукової новизни.

У **вступі** дисертації відповідно до вимог МОН обґрунтовано актуальність теми дослідження, розкривається його зв'язок з науковими програмами і планами, визначено мету і завдання дослідження, його об'єкт, предмет і методи, окреслено наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, наведено дані щодо публікацій результатів дослідження та їх апробації.

У **розділі 1** аналізуються наукові праці та теологічні джерела щодо проблем формування та реалізації кримінальної політики України під кутом зору її взаємодії із православною релігією. Серед них наукові розвідки М.І. Бажанова, Д.О. Балобанової, Ю.В. Бауліна, В.І. Борисова, Ф.Г. Бурчака, В.К. Грищука, І.М. Даньшина, О.М. Джужі, В.С. Зеленецького, А.Ф. Зелинського,

М.В. Костицького, О.М. Костенка, О.М. Литвака, В.О. Навроцького, М.І. Панова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація, В.П. Тихого, П.Л. Фріса, В.І. Шакуна, М.І. Хавронюка та інших. Критичному аналізу піддані позиції вчених щодо понятійно-термінологічного апарату досліджуваної проблеми; розробки стратегії протидії злочинності в контексті панівної православної релігії; реформування законодавства України в галузі кримінально-політичної проблематики; напрямів кримінальної політики України в умовах гомеостазу із православним вченням. Вказано, що релігія відображає сукупну суспільну свідомість народу, надаючи святість градації цінностей протидії злочинності, вибудовуючи в сувору ієрархію та консервуючи їх. Система цінностей, закована в релігії, адаптується до національної свідомості народу, тому з часом релігія починає виступати в ролі традицій, допомагаючи народові зберегти духовні цінності та розповсюдити їх шляхом передачі від покоління до покоління.

Слід погодитись з здобувачкою у тому, що сучасна цивілізаційна криза пов'язана з тотальною кризою індивідуальної (віри в себе) та колективної (віри в Бога, долю, довіри до світу) ідентичності. Кризі передують глобалізація, яка реально - знеособлює, не лише індивіда, але й національну ідентичність. Сьогодні, на шляху пошуку нових духовних основ для насичення культури та її відродження, все частіше стали звертатися до традиційних релігій, які через колективне несвідоме з його архетипічними проявами, найважливішою з яких є віра, зуміли зберегти традиції та культуру впродовж століть. *З точки зору автора (с.39) повернення до ідей православного вчення дозволить виробити ряд способів подолання духовної кризи та сприятиме зміцненню соціальних цінностей. У правоохоронній практиці недостатній облік духовно-моральних підстав динаміки правової сфери може слугувати джерелом деформацій та протиріч, що ведуть до зростання злочинності та правопорушень в українському суспільстві. А оскільки кримінальний закон України є гарантом застосування державою своєї сили, він в першу чергу має бути пов'язаний з цінностями усього суспільства, закріплювати та відображати їх, а також виконувати охорону цих цінностей, забезпечуючи тим самим духовну безпеку.*

Цей висновок надає можливість прослідкувати характерні особливості взаємодії кримінально-правової політики та православної релігії в Україні, встановити послідовність та особливості репрезентації основних ідей православ'я у текстах закону про кримінальну відповідальність в його динаміці. Можна стверджувати, що дисертант достатньо повно відобразила стан наукової розробки проблеми взаємодії кримінального права та християнського православного віровчення, що дає чітке уявлення про досягнення та існуючі прогалини в правовій та кримінологічній науці з цієї тематики.

Автор вказує що кримінальне право та релігія вони пов'язані через стрижневі елементи суспільної взаємодії. Цілком погоджуємося з висновком про те, що *це може бути концепт постмодерністського розмивання смислів, чи продукт комунікаційного суспільства пост-правди (post-truthsociety), або таким елементом може виступати релігія, яка через мову та інші символи впливає на кримінально-правову політику.* Адже, як стверджує дисертант, «релігійно-правова» доктрина, яка стосується догматичної регуляції правовідносин, реалізується шляхом декількох парадигм, зокрема, ідейно-моральнісної, аксіологічної та моральнісно-аналогової (с. 41), які, безумовно, мають враховуватися кримінально-правовою політикою.

Це надало можливість шляхом реконструкції підходів представників теологічної теорії таких як М.О. Бердяєв, С.М. Булгаков, Б.П. Вишеславцев, О.Ф. Лосєв, М.О. Лоський, І.О. Ільїн, Г.С. Сковорода, В.С. Соловйов, П.О. Флоренський, С.Л. Франк, О.С. Хом'яков, П.Я. Чаадаєв, Л.І. Шестов запропонувати для використання у кримінально-правових пошуках ідею про те, що сукупність кримінально-правових норм, наукових положень, практики правозастосування, які засновані на догматах теологічної філософії про добро та зло, і разом впливають на вектор кримінально-правової політики держави, може бути визначено як *релігійно-правову кримінальну доктрину країни. Релігійно-правова кримінальна доктрина у сучасних світських державах - це сукупність знань особливого роду, яка, поряд з ученням про невід'ємні права та свободи людини, визначає теоретичну основу політики кримінально-правового регулювання.*

На основі цього методологічного підходу (розділ 1.3), дисертант розкриває моделі реалізації парадигми взаємодії підходів легалізму та православного моралізму в генезисі кримінально-правової доктрини, результатом чого стало набуття кримінально-правовою системою України характерних рис, які залежать від особливостей симфонії влад у сучасній державі. На цій ідеї доцільно акцентувати увагу.

У розділі 2, спираючись на фундаментальні положення кримінально-правової науки обґрунтовано основні проблеми, які виникають при науковому аналізі взаємодії парадигм православної релігії із окремими інститутами кримінального права.

Розглянуто зміст та визначено поняття «гріха» для цілей кримінального закону. У православному розумінні гріх - це моральнісний злочин, хвороба душі, схильність до якої, як і фізичні вади, може передаватися від покоління до покоління. Проводячи паралелі між гріхом та злочином, автор доходить висновку, що в основу поділу злочинів на види та стадії покладене православне вчення про гріх.

Обґрунтовується необхідність використання кримінально-правовою наукою категорій та норм православного вчення, що пов'язані із проблематикою покарання та попередження злочинів.

Зазначено, що моделі еволюції змісту цілей покарання характеризують сутність перетворення форм державного примусу за певний період. Аналіз Погоджуємося з висновком автора про необхідність поступового збільшення прикладних концептів «теології гріха» у кримінальному праві. Мова йде про поступову легітимацію питань державно-суспільної (за Л. В. Багрій-Шахматовим) форми реалізації кримінальної відповідальності за допомогою заходів релігійного примусу.

Слід схвалити приділення дисертантом значної уваги питанням віктимологічного характеру, оскільки без надійних компенсаційних механізмів соціальна цінність кримінального права буде мінімізована, а з урахуванням подальшого допущення зловживання владою - і нівельована. Розглядаючи перспективи розвитку закону про кримінальну відповідальність за часів

незалежності України, дисертант надає стислий аналіз питанням характеристики можливих «вузлів» взаємодії кримінального права та православної релігії, пропонує внесення деяких змін до КК України.

На основі проведеного анкетування автором запропоновано шляхи розв'язання окремих проблем конфліктів між релігією та секулярним суспільством щодо регулювання кримінально-правових відносин. Певна частина з них заслуговує на схвалення, деякі - утворюють дискусії, але, дійсно, такі пропозиції мають всі риси наукової новизни.

Теоретичне та практичне значення дисертаційної роботи підтверджується можливістю використання розроблених здобувачем рекомендацій, положень та пропозицій у науковій, законотворчій, науково-педагогічній діяльності та правозастосуванні.

Дисертація К. Бабиніної є науково ґрунтовною основою для підготовки монографії за результатами дослідження..

Основні положення та результати дисертації з достатньою повнотою викладено в 30 публікаціях, в тому числі 5 наукових статтях у фахових виданнях України, 1 зарубіжних виданнях, 24 тезах доповідей на конференціях і семінарах,

Автореферат ідентичний за змістом основним положенням дисертації. Дисертація та її автореферат оформлені відповідно до вимог МОН України.

Дисертантом по-новому вирішено окремі теоретичні питання теми дослідження, які є внеском у науку кримінального права та кримінології і свідчать про глибокі знання теорії, вміння абстрагуватися від другорядних питань, концентруючись на принципових теоретичних і практичних питаннях. Обґрунтований підхід до їх вирішення дозволив здобувачеві висловити низку нових теоретичних положень та пропозицій щодо ґрунтованої на піднесенні християнських цінностей взаємодії кримінально-правової політики та православного віровчення, спрямованих на сприяння протидії злочинності у суспільстві.

Позитивно оцінюючи теоретичну і практичну значимість дисертації К.Бабиніної, її актуальність та наукову новизну, слід відмітити, що окремі

положення дослідження викликають необхідність оголошення наступних зауважень:

1. На с. 162 автор розглядає проблему взаємодії суспільства та церкви, вважаючи, що «реалізація кримінально-правової політики стане ефективнішою в результаті не лише конструктивного діалогу, але й активної співпраці між державою, суспільством та церквою, де держава виконує каральні функції, а суспільство та церква - некаральні дії». Позитивно ставлячись до використання елементів вчень та ідей православної релігії у сприйнятті кримінально-правовою політикою, зазначимо, що поліконфесійність християнства в Україні може звести нанівець профілактичні функції церков. Можливо, мова повинна йти саме про більш глобальні та навпаки суто індивідуалізовані, неінституційні аспекти ідейного впливу християнства на кримінально-правову політику. Автор, до речі, в подальшому і сама вказує на доцільність індивідуалізації впливу релігії на злочинне. «З точки зору православного віровчення, саме за допомогою кримінального права в соціальній та політичній сферах проявляється божественний закон всесвіту. Це відокремлюється у інституті вини та ставлення в вину. Вина є одним зі створених людиною символів стосунків, через який стає можливим її спілкування з Богом. При детальному розгляді виявляється, що вина, як така поза контекстом релігійного світогляду у світі людини, взагалі не існує. Людина не може просто жити в природі, вона створила собі символ - вину, а потім почала міркувати на тему первородного гріха». Отже, очевидно, доцільно говорити саме про індивідуальні профілактики злочинів у напрямку, що досліджується.

2. Дискусійним є твердження, щодо походження моделі християнського розуміння злочину та покарання із канонів римського права (підрозділ 1.2). Розподіл римського права на публічне та приватне в основі має розподіл сфер життя на приватне абстрактне та публічне імперативне (*Privatum* та *Imperium*). Християнське право є певною мірою продовження правової системи римлян, але не доповнення, а саме продовження, що виникло на приматі ідей самосвідомої раціональності, а не внаслідок впливу імперативності держави на індивідуальність. На відміну від римського права візантійського періоду,

християнство є релігією свободи. Саме про це автор пише, формуючи центральний для кримінального права та православ'я концепт вини.

3. На с.28 дисертант говорить про необхідність розробки «Концепції кримінальної політики України». Вникає питання: як з точки зору нормативних положень ця концепція повинна кореспондувати тенденціям взаємодії кримінального права та релігії? Якщо через «релігійно-правову доктрину», то чи можливі формування єдиної такої доктрини? Чи кожна церква, парафія, кожен напрямок християнського віровчення буде застосовувати свої концепти?

4. Звідси, окремим питанням постає можливість формування єдиної релігійної доктрини у кримінально-правовому полі України. «Релігійно-правова доктрина» має найтісніші зв'язки з галуззю кримінального права, адже остання органічно покликана охороняти найважливіші суспільні відносини та цінності, в тому числі й ті, що історично є недоторканими з позицій християнського вчення. Оскільки сьогодні більшість українців позиціонують себе як християни, православне віровчення багато віків впливало на політику держави через формування права і закону, а релігійні норми поряд із нормами моральності та моралі виконували і виконують превентивну функцію, тому православна релігійна доктрина у вигляді біблійних настанов повинна бути визнана джерелом кримінального права України (с. с. 98,168). З оцінкою православного віровчення можна погодитись. Більш того, в науковій літературі (В. Мережко) були пропозиції визнання Біблії джерелом публічного права. Але, якщо точніше, то мова повинна йти про джерело не права, а кримінально-правового регулювання. Це перше. Друге, - визнання такого факту на законодавчому рівні буде мати дискримінаційний характер для груп населення, що сповідують іншу релігію, тому, з нашої точки зору є недоцільним. Всі релігійні джерела, за умов дотримання толерантності, мають виступати джерельною базою формування кримінально-правового регулювання (а не закону про кримінальну відповідальність!) в контексті визнання та охорони загальнолюдських цінностей кримінальним правом взагалі. Таким чином, відображення кримінально-правових заборон в сакральних текстах певних релігій (релігійні норми), та корпоративних нормах релігійних громад (канонічне

право) або церков формую стратегічні (ідеологічні, в даному випадку) рішення кримінально-правової політики, а не нормативні витoki кримінального права держави чи державних спільнот.

5. У процесі прилюдного захисту дисертації було б доцільно почути міркування автора щодо можливості використання принципу додатковості при аналізі взаємин кримінального права та православного віровчення. Цей базовий принцип розвитку соціальних норм у методології постмодерну, на жаль, не отримав висвітлення у цьому дослідженні.

6. Викликає певні заперечення підтримка здобувачем концепту суспільної протиправності злочину з точки зору його релігійної основи. Вбачається, що даний концепт не виконує своєї криміноутворюючої функції, оскільки є проявом комуністичної ідеології у моделі застосування заходів соціального захисту з боку держави. Можливо, у період перекликання функцій захисту церкви та церковного права цей концепт був допустимим. Сьогодні ми ж більше кажемо про шкідливість злочину стосовно безпекових характеристик життя та діяльності суспільства, ніж про матеріальне визначення злочину.

Отже, було б доцільно надати додаткові аргументи на користь цієї позиції.

7. Бажано було б і окремо висвітлити концепт характеристик взаємодії пануючої релігії та кримінально-правової політики з точки зору формування антикримінальної культури у суспільстві (у фрагментаційному контексті) та у світі (у глобалізаційному контексті), враховуючи те, що з точки зору заявленого об'єкту дослідження є можливість поширити авторські розвідки на більш широке коло суспільних відносин: міжнародне кримінальне право, європейське кримінальне право, тощо.

Загалом висловлені критичні зауваження не впливають на позитивну оцінку дослідження, а навпаки - підкреслюють його актуальність та перспективу розвитку напряму дослідження: більшість із зауважень є дискусійними, мають стати предметом обговорення під час прилюдного захисту дисертації, викликають бажання отримання додаткових аргументів на розвиток ідей автора.

Подана робота характеризується необхідними для такого роду досліджень компонентами: критичний аналіз попередніх дослідників проблеми протидії

злочинності, органічне поєднання різних методів пізнання, звернення до досягнень різних галузей права та даних суспільних наук. Дисертація містить значну кількість наукових положень, висновків та рекомендацій, які вперше пропонуються в кримінології та кримінально-правовій науці, сформульовано ряд важливих наукових висновків, пропозицій та рекомендацій для правозастосовної діяльності, які в сукупності можуть впливати на вирішення важливої теоретичної та практичної проблеми протидії злочинності в Україні з урахуванням християнських підходів до захисту соціальних цінностей, справедливого соціально оцінюваного кримінально-правового впливу та корисного для суспільства впливу ідей православ'я на піднесення соціальної цінності кримінального права.

На підставі викладеного вище вважаємо, що робота відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, тому автор дисертації на тему: **«Кримінальне право України в православному вимірі: (стан, динаміка та перспективи)»** Бабиніна Катерина Станіславівна, з урахуванням значимості проведеного дослідження й отриманих результатів, на підставі вдалого публічного захисту заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 - кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

*Офіційний опонент –
Завідувач Наукового центру
інформаційно-правових проблем
національної безпеки
Науково-дослідного інституту інформатики і права
Національної академії правових наук України,
д.ю.н., с.н.с.*

Н.А.Савінова

ПІДПИС
ЗАСВІДЧУЮ

ПОМІЧНИК ДИРЕКТОРА
НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ
ІНФОРМАТИКИ І ПРАВА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК
УКРАЇНИ

Л.В. Веданос